

«Каштани Харкова»: зустріч друга

Есей німецького письменника Міхаеля Целлера («Так сміються козак», «ВЧ», № 27) — про його враження від картини Іллі Рєпіна «Запорізькі козаки пишуть листа турецькому султанові», віддрукований у серпній книжці «р., не залишив байдужими наших читачів. Прочуваючи кілька днів до редакції майже з тим самим запитанням: чим Харків привернув увагу німця? Невже тільки каштанами (натяк на книгу автора «Каштани Харкова»)? Адже київські каштани — не менш знамениті, згадаймо «Київський вальс (Знову цвінуть каштани...)» — відому пісню Андрія Малишка і Платона Майбороди.

А й справді, чому саме Харків? Причин кілька. По-перше — давні літературні зв'язки. У рамках партнерства міст-побратимів (Харків—Нюрнаберг) письменник п'ять років відвідував Харків. У 90-х Целлер заступав прем'єра імені Германа Костена для дітей харківської гімназії № 23, які мають особливі успіхи у вивченні німецької мови, літератури та перекладу. У 2018-му почала діяти літературна резиденція — спільний проєкт Українського ПЕН-клубу та Харківської об-

ласної державної адміністрації за організаційної підтримки Харківського літмузею. Письменники — учасники резиденції — отримують можливість впровадити місяць мешкати в Харкові для роботи над власним твором, а також для аналітики з містом — його історією, культурою, людьми. Восени 2019-го Міхаель Целлер проживав у резиденції над третью збіркою оповідань — про те, що відбувається з людьми, коли вони старіють і відчувають наближення смерті.

По-друге — суто родинна історія, болюча й трагічна. Тут, неподалік Рогани, 14 серпня 1943 року, за рік до народження Міхаєла, загинув його дядько — Герман Целлер. Як і сорок тисяч інших німецьких солдатів, які влітку 1941 року несли стоги війни. Частина з них було перепозовано на харківському цвинтарі № 17. Можливо, там спочивають і останки Германа Целлера. Вперше план Міхаель відвідав цвинтар у 2000-му, а друге — через майже двадцять років.

Міхаель Целлер

Тоді ж разом з поетом Сергієм Жаданом побував на сході України — бачивши на власні очі побачити те, чого багато хто на Заході воліє не помічати поза-

гли, добуваючи «Планшети потік-2», запрошуючи звичайно Путіна до співпраці, миряться із метастизмами «руського міра» у своїх країнах.

Маленький зелений пластиковий трактор

Вранішня зоря вже шкребла обрій своїми розв'язаними нітками, коли ми покинули Харків і рушили в напрямку Довбося, де сьогодні йдуть бойові дії між Росією та Україною. Наш автобус упакований по саме вікна. Подушки, коробки з книгами. Як сидище загасався зелений пластиковий трактор? Ще є місце для нас чотирьох: це Сергій Жадан із Харкова, автор книги для дітей Сашко Д. з Києва, і я, запрошений українським ПЕН-клубом на місяць до Харківської літературної резиденції. Та найгірше — тут наш водій Олег, молодий нішній будинок чоловік, який добре знає свою справу. А на передньому сидіні у нас майорить жовто-синій український прапорчик.

Наша подорож до Донецька запланована на чотири години. Дорога Харків—Донецьк—Ростов бездоганна. Радіодіа на чотири сміти, вона типиться на підвішений сідд. Двоє місцевих колег пригупилися до віконця і намагалися заснути.

Гість не спить і всотує картишки, які меляються за вікном автобуса. Дні

жінки вдихають перекозані на велосипеді великої стовбури. На узбіччі старий чоловік розкладає для продажу яблука, він тут один-єдиний на автобусній зупинці: картишки загубленості навісок страх.

Як завжди, під час подорожі по незнайомій місцевості: очі відкриті, щоб збирати картини та фіксувати їх. Перша перешкода на дорозі. Острий з бетоном прямо посеред дороги. Олег мимом перекинувся, я лише в останню мить помічав, що тут щось не так, як слід. Десять чи двадцять солдатів у військовій формі з автоматами. Один із них підходить до вікна і потискує Олега руку. Обмінялися жартами, і ми рушаємо далі.

Проїждимо через Слав'янськ. Широка табличка, вся посічена кулями автоматів. Хтось намалював навколо дротів квіти в світлих тонах. Квіти, як сліди від пострілів. Це має гарний вигляд.

«Саме в цій місцевості розпочалася війна», — повисло Сергієм. — Російські бойовики захопили ось ці будинки і тримали їх у своїх руках».

Цьмо далі. До Донецька лишаються ще десять кілометрів. Там окупанти. Нам назустріч рухається військовий конвой. Два бетонових бар'єри праворуч і ліворуч роблять вулицю звукувкою. Солдати у військовій формі. Один із них мимом сигнальний дискос. Дорозу нам переїхав машина ОБСЕ. Олег та Сергій обмінюються усмішками. Я все це не відразу помітив. На війні люди привчаються дивитися на все уважніше...

Вдалині маячать терикони. Блоки кольору антрациту в формі тріанглі. Це територія Донецького вугільного басейну, найбільшого в колишньому СРСР. Повсюди одноповерхові будинки, сади, городи. Олег опускє скло і запитує про дорозу. Коротке запитання, коротка відповідь.

З тих пір, як ми зїхали з автостради Харків—Донецьк—Ростов, наша дорога дуже змінилася. Тут усе в сталій війні. Суцільні ями, вярни, на жаль, вже ніким не прикрашені. Тут просто неможливо проїхати. Олег шпалакє усе своє побудоване мистецтво водія,

але сам ледве втримується за кермом. Та нам треба поспішати, у нас досить щільна програма. Відстані між школами та дитячими садочками, куди ми ведемо наших подарунків і де мають відбутися наші творчі зустрічі, як німає не короткі.

Ми приїхали до першої школи. Директорка, вродлива, милода жінка на високій підборозі, явно підготувалася до нашої зустрічі, зустрічає нас на порозі школи. Вона простягає нам коровай, кожен відшпугє собі шматочок. Школа розміщена в колишньому Будинку культури, в задній частині будівлі містяться шпиталь для солдатів, яких поранено на фронті.

Зал, де відбувається зустріч, заповнений по ніши. П'ятдесят школярів у віці чотирнадцяти-п'ятнадцяти років, як це часто буває, хлопці заважаються в задніх рядах. Вчитель — переважно жінки, багато пенсіонерів. В Україні немає закону стосовно вікового обмеження для працюючих пенсіонерів не лише в школі, а й у вузах. Багато хто з цього користується, бо пенсії надто низькі.

Сергій, який регулярно проводить такі зустрічі в Довбося, читє свої вірші. Загадується жвава бесіда, спершу тои задають вчительки, потім ініціативу перехоплюють дітвчати. Про війну — жидного слова. Інтерес присутніх до нинішнього гостя, звісно, досить високий, дунють і запитання привязного характеру (чи одружений, скільки дітей тощо). На запитання, чи я мешкаю в приватному будинку, я сам не готовий відповісти. Під кінець уже всі зріднилися, роблять фотографії у групах, а також по двок, по троє. Гарні, освіжаюча подія, яка притосить райсть.

Коли ми повідомимо що місцевість, то у веротак саду і помічав танк, накриваний маскувальною сіткою. На танку сидять солдати з автоматами. На ще зовсім новому будинку знімає відео як до клуби зруйнованої фронтою. А над усім цим святково нашутє голубє небо, яке випускає на землю сонце. На тротуарі стоїть жінка з веровиною слів.

Перед териконами, а туваний між високими житловими будинками Донець-

ка ми піднімаємось на пагорб, який здається мені не природного походження. Олег уповільнює рух. Вони про щось перемовилися з Сергієм, і водій повертає назад. Дорога всі в ямах, наші голови просто літають угору-аник. «Там за териконом уже стріляють», — повисло нам Сергій маневр водія.

Перед Мар'їноко, де має відбутися наша наступна зустріч, боваши іржавий скелет згорілої залізнички. Дорога виходить на міст. Міст виходить на вярне в понітрі. Навколо стоїть солдати, те дорозі до Донецького аеропорту. Олег робить поворот, він хоче спробувати пошукати інший шлях. Навколо бетонові блоки, шлагбауми. Збоку піднімається сіро-чорна хмара диму. Це вугільна електростанція, бруд піднімається з усіх боків.

На іншому боці — житловий комплекс, він просто гігантський. Десятки десятиповерховків. Спершу я не помічав нічого особливого, але мені підказує: усі вікна чорні. Лише дірки. Тут ніхто не живе. Російські артилерії не лишила тут нічого живого. Далі рейки. «Далі, — показує Олег рукою, — починається мілине поле».

Звечорію. Ми заїжджаємо ще на одну станцію, але тут ми лише родіємо подорожники. Це дитячий садочок для дітей, батьки яких працюють на тій вонючій вугільній електростанції. Садочок доспанутий, паркан під старини деревами укріплений. Порід з українським прапором майорить прапор Єврозоюку. Діти щось кричать на майдазичку, нас зустрічають три вихователки. Я жесу велику коробку до дверей, вона, на щастя, не така важка, як здається на перший погляд. Нарешті на першій ялан виходить зелений трактор. Якийсь хлопчесько зачіпляється за нього і піднімає крик. Слово богу, не така...

Ми повертаємося назад. У готельчику край дороги робимо невеличку зупинку, щоб перекусити. Вже давно смерічло, і в нас попереду ще чотири години дорозі. На шість, без вибачі.

Міхаель Целлер і перекладачка Олександра Ковалова на Нінмецькому військовому цвинтарі в Харкові, де, ймовірно, похований дядько письменника

Міхаель ЦЕЛЛЕР

Нещодавно у залі Харківської обласної Національної спілки письменників України відбулася презентація книги Міхаєла Целлера «Каштани Харкова». Письменник не зміг прийти особисто — Вупперталь, місто на півночі Німеччини, на Райні, постраждає чи не найбільше від цьогорічної повені... На щастя, його домівка вода не зачепила.